

ЛИКОВНИ ТИПОВИ ДЕЦЕ ШКОЛСКОГ УЗРАСТА

Весна Тодоровић
Марија Стојановић
Кристина Јанковић
Теодора Видаковић

Сажетак: Дете пролази кроз различите фазе у развоју ликовног израза, а уметничка терапија у школи има значајан утицај на њихов креативни развој. Кроз различите фазе деца усавршавају свој ликовни израз, а креативност им помаже у развоју памћења, пажње и концентрације. Иако постоје различити ликовни типови деце, битно је поштовати њихове индивидуалне карактеристике. Кроз ликовне активности, деца могу изразити своја осећања и проблеме на уметнички начин, што им помаже у бољем разумевању себе и света око њих. Ова интеракција између уметности и емоционалног развоја деце може имати значајан допринос у стварању позитивног окружења и јачању емоционалне интелигенције. Наставници треба да разумеју индивидуалне развојне путеве деце и поштују њихове различите стратегије приступа ликовном изражавању.

Кључне речи: креативност, ликовни типови деце, настава ликовне културе, фазе ликовног развоја

УВОД

Дечји ликовни израз пролази кроз различите развојне фазе, а то су: фаза шкрабања и шарања, фаза шема и симбола као и фаза облика и појава. Кроз сваку фазу дете се усавршава, усавршава свој ликовни израз и своју креативност подиже на већи ниво. Креативност подстиче развој памћења, пажње и концентрације, развија радозналост, фину моторику и естетику. Кроз креативан процес изражавања, дете упознаје себе и свет који га окружује. Развој ликовне креативности и уметности код деце је веома значајан, и у школи и у друштву, и од велике је важности за унапређивање васпитно-образовног рада који је усмерен на развој детета. Кроз развој дечјег ликовног израза долази до појаве ликовне типологије, односно ликовних типова деце. Ком ликовном типу ће дете припасти зависи од више фактора међу којима су: способности, интересовања, поглед на свет, начин изражавања и приказивања виђења одређених појава и појмова у средини у којој живе.

Ликовни типови деце

Уметнички израз деце прати физички, интелектуални и социо-емоционални развој у зависности од старосног доба детета. Он је један од првих спонтаних, а касније и смислених и организованих активности сваког детета. У свакој личности постоје карактеристике које су, у већој или мањој мери, изражене, па тако и у ликовном изразу постоје различити сензибилитети које деца спонтано испољавају. Поред општих карактеристика развоја дечјих ликовних способности, постоје и лични развојни путеви, зависни од индивидуалних особина поједине деце. У ликовном стваралаштву значајно је рећи да свако дете изграђује израз на себи својствен начин, наравно, у зависности од неких наследних особина, као и утицаја средине и других фактора.

Уопштено, уметничке типове деце можемо поделити на основу два критеријума, а то су:

1. Ликовни типови деце у односу на психичке карактеристике
2. Ликовни типови деце у смислу афинитета према одређеном уметничком изразу

Табела бр.1. : Подела ликовних типова деце

1.1. Ликовни типови деце у односу на психичке карактеристике

1.1.1. Визуелни тип

Активна визуелна перцепција је основна карактеристика овога типа деце. У великој мери омогућава им да забележе детаље стварних објеката и њихових међусобних односа. Посебно је развијена способност да се реално и објективно прикаже и сликовито пренесе стварност без промене. Визуелни тип детета проналази лепоту у свакодневним животним ситуацијама, обично је инспирисан лепотом природе или свакодневним појавама, појмовима и ситуацијама у којима може да запази одређене детаље. Такође, ови ликовни типови су заинтересовани да представљају људске фигуре и портрете, биљке и животиње, у којима проналазе естетску лепоту. Међутим, врло често им реалност не дозвољава да представљају уметнички израз са довољно креативности и личног доживљаја. Визуелни ликовни тип ученика најчешће је мотивисан оним што је видео и доживео.

Слика бр. 1: „Зоолошки врт“, оловке у боји, Слика бр. 2: „Моја најбоља другарица“, оловке други разред, осам година у боји, други разред, осам година

Извор: ЈУ Основна школа „Вук Караџић“ Рођевић ПО Брањево

1.1.2. Имагинарни тип

Код имагинарног типа машта је његово царство снова и сновиђења, за њега је свет обојена бајка. Фантазија је свет у коме се овакав тип детета најлакше сналази и срећан је што то схвата. Ова врста интересовања детета огледа се у презентацији одређених боја, облика, величина. На овом пољу ликовни израз је слободан и пружа могућности неограниченог, спонтаног и слободног стварања. Ова деца су отворена за разговор, желе вербално да објасне своје креације и идеје, и прихватају сугестије ако верују да ће побољшати свој начин приказивања. Они ликовну креативност стварају кроз ликовну имагинацију и постижу огромне распоне ликовне радости и величанствене маштовите визије. Кроз ово стваралаштво провејавају динамичне психолошке карактеристике израза, као што су имагинарност, импулсивност, спонтаност, самоизбор и ослобођење од стега. Ликовна прозирност и имагинарност ликовног типа је кристална ликовна визија – као илузија или јава. Стварањем новог ликовног света, код ученика се имагинацијом изазива радост визуелно новог света кроз проналажење себе у том новом постичном простору.

Слика бр. 3 и 4: „Животиње“, оловке у боји, други разред, осам година
Извор: ЈУ Основна школа „Вук Караџић“ Рођевић ПО Брањево

1.1.3. Аналитички и синтетички тип

Аналитичка перцепција, склоност ка уочавању детаља и прецизност у реализацији радова јесу основне карактеристике овог типа. Целина представља компликовану загонетку у којој сваки део има своје значење, као и своје место. Без елемената који чине ову целину, а које овај тип детета сматра неопходним (а њих често заиста има у изобиљу), целина није завршена. Тада се целина доживљава само као збир неколико делова, који појединачно, у схватању овог карактера детета, потичу од највеће важности. Детаљи су јасно и логично представљени. Дете обично жели да црта, јер тако може прецизно и јасно да покаже најмање делове које сматра битним. У његовом изразу прича, доследност и приповедање кроз слике имају највеће значење. Овај ликовни тип је самокритичан, интелектуално усмерен и размишља апстрактно.

Основна карактеристика синтетичког типа је истицање целине, а занемаривање детаља. Њихов ликовни израз прелази из целине у делове, користећи само оне детаље који су неопходни за представљање основних идеја. То се постиже поједностављивањем образаца, обима и просторних односа. Овај тип ученика ретко је заинтересован да представља илузију о тродимензионалном простору, а и када представља простор користи мали и смањен број елемената. У уметничком изразу ове деце често доминира одређена ситуација у циљу представљања сажете поруке или става, те повремено обраћају пажњу на детаље. Аналитички и синтетички тип ученика су два супротна типа у погледу начина реализовања облика на слици, цртежу или скулптури.

Слика 5: „Моје место“, мека оловка,
други разред, осам година

Извор: ЈУ Основна школа „Вук Караџић“ Рођевић ПО Брањево

Слика 6: „Човек који бере воће“, оловке
у боји, други разред, осам година

1.1.4. Интелектуални тип

Пре него што почне да се ликовно изражава, код интелектуалног типа детета ствара се јасна и прецизна идеја о представи коју жели да илуструје. Размишљањем покушава да развије и створи што више варијанти како би одабрао најбоље решење. Његове идеје потичу из разума и планирања, систематски и прецизно граде његово уметничко стваралаштво. У својим радовима често користи математичку прецизност и јаке структуре кроз које представља своје знање. Елементи које користи су углавном реалистично представљени. Интелектуални тип детета чешће жели да црта него да слика. Боје су у контексту објективног представљања форме, па тако и у стварности. Обично их увек разуме и може да објасни своја дела у контексту проблема знакова. Дете је психолошки прецизно и ограничено, и поседује страх од непознатог и онога што је инспирисано маштом. Интелектуални типови сликају оно што знају о предмету или некој другој ликовној области без индивидуалног доживљаја.

Слика бр. 7: „Моја школа“, оловке у боји, Слика бр. 8: „Природа“, оловке у боји,
други разред, осам година

други разред, осам година

Извор: ЈУ Основна школа „Вук Караџић“ Рођевић ПО Брањево

1.1.5. Експресивни тип

Представљање сопствених емоција, најчешће кроз боје и облике, представља основну карактеристику овог ликовног типа детета. Сасвим спонтано, дете омогућава и дозвољава осећањима да га воде у процесу уметничког израза. Може почети са идејом, емоцијом, неком замишљу, а завршити са нечим потпуно другачијим. Спонтаност је једна од основних и најважнијих карактеристика овог типа детета. Основни уметнички израз представља уз помоћ боја, а приказане емоције могу бити лирске, нежне (са пастелним и пригушеним бојама, али јаким и упечатљивим покретима), или драматичне, грубље, олујне (са контрастним, интензивним бојама и динамичним потезима). Оригиналноост је честа одлика ових типова деце. Обично доминира цртано-колоритна емоција без приказаних детаља, који су у бројним случајевима без адекватне

техничке вештине. Свет који представља је независан, другачији, без потребе да се пореди са другима.

Оваквом типу потребна је додатна подршка за стимулисање ликовног изражавања, и то јаким, интензивним бојама, контрастом облика и слободном експресијом, док слободу у уметничком изражавању треба надоградити техничком разноликошћу.

Слика бр. 9: „Моја кућа“, пластелин, други разред, осам година

Слика бр. 10: „Баишта моје баке“, комбинација воштаних бојица и темпера други разред, осам година

Извор: ЈУ Основна школа „Вук Караџић“ Рођевић

1.2. Ликовни типови деце у смислу афинитета према одређеном уметничком изразу

1.2.1. Колористички тип

Основно средство за ликовно изражавање овог ликовног типа детета је боја. Свет у боји стимулише овај тип детета. Перцепција боја истовремено одражава интуитиван однос према боји, те има посебно и снажно симболичко значење, јер даје могућност да дете показује сопствене емоције, генерализујући одређене догађаје. Перцепција боја, њихових тонова, полутонова и валера је посебно и јасно изражена, те су и најмање разлике у бојама важне. Боје су често и начин и прилика за самоидентификацију, као и за представљање других људи. Овај тип више пажње посвећује површинским и колористичким односима него линијским и цртежним.

Интензитет боје зависи од личних карактеристика детета – јаке и интензивне боје, или нежне и пастелне боје. У оба случаја боје су директан показатељ емоционалног стања детета – свака комбинација боја пројектује лични свет детета, његов емотивни однос према средини и мотивима. Свака боја носи лични печат ликовног типа ученика кроз нијансе и тоналитете обојених осећања и указује на контраст психолошких садржаја у самој личности ученика. Колористички ликовни тип има много подтипова кроз велику лепезу пиктурално нијансираних ликовних особина – осећања, односно мисаоне интелигенције.

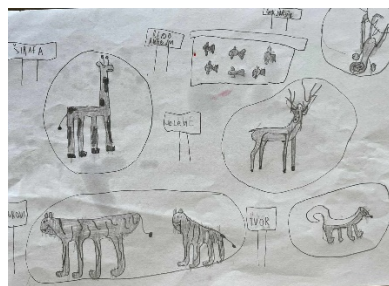
Слика бр.11 и 12 : „Омиљени цвет“,темпере, други разред, осам година

1.2.2. Графички тип

Главно средство изражавања овог ликовног типа јесте управо линија, те ће се употребом линија овај тип најлакше изразити. Његова најдоминантнија способност је да представи другачије врсте линија: од грубих до нежних, од дебелих до танких, од тамних до ведрих, од изражајних до лирских. Најчешће се користи линијама које контуришу одређену замисао, са различитим дебљинама и експресивношћу. Њихов циљ је да представљају одређену причу или догађај, а садрже више наратива, причања, изражајних елемената. Дете графичког типа често користи комичан начин приказивања, што му омогућава детаљно и доследно приказивање најзначајнијих догађаја. Своју креативност приказује у необично нацртаном облику кроз ликове, који су дио приче. Зато цртежи често представљају обиље детаља и симбола. Боја је у другом плану, а често и потпуно изостаје у употреби. Графички ликовни тип ученика креативно приказује свој израз кроз црно-беле односе, тј. нијансе. Линија само физички означава простор, али зато духовно оставља утисак и отворене и затворене форме са безброј варијанти.

Слика бр. 13: „Рођенданска забава“, мека оловка, други разред, осам година

Слика бр. 14: „Зоолошки врт“, мека оловка, други разред, осам година

Извор: ЈУ Основна школа „Вук Караџић“ Рођевић

1.2.3. Конструктивни тип

Главно средство изражавања конструктивног типа је форма, док је у његовом ликовном изразу посебно изражено међусобно повезивање облика и површине, најчешће хоризонтално, и води се прецизном и дефинисаном идејом. Његов ликовни израз увек има изражену снагу и конструкцију. У ликовном изразу овог детета посебно је важна стабилност, снага и односи између облика. Боја се обично користи споредно, како би се истакао формат. Способност ових типова деце јесте да најчешће приказују рационалност, оптичку осетљивост и аналитичку перцепцију. Овај тип детета је доследан сликању, цртању, понашању, има строг однос према себи и другима, практичан је и склон удобности.

Саставни део ликовне композиције конструктивног типа су ликовно-видљива и ликовно-невидљива конструкција. Ликовне конструкције могу бити: снажне, грубе, нежне, благе, сетне, ликовно невидљиве (које се осећају, а не виде), психолошке конструкције итд.

Слика бр. 15: „Воће и поврће“,
глина, други разред, осам година

Извор: ЈУ Основна школа „Вук Караџић“ Рођевић

Слика бр. 16: „Посуђе“, глина,
други разред, осам година

1.2.4. Импулсивни тип

Основно средство изражавања детета које припада овом ликовном типу је потез – гест. Лепота спонтаног мешања боје је важнија за овај тип од композиције и унутрашњих јасних структура. Стога, често у радовима ове деце постоје непотпуности и двосмислености. Импулсиван тип детета води се сопственим емоцијама и фантазијом, а композиција се гради слободним и експресивним покретима. Тренутно стање мисли и њихово директно представљање су доминантне смернице у ликовном изразу ове деце. Брзина цртања, а нарочито сликања подстиче његову фантазију и креативни израз. Често импулсивни типови деце немају концентрацију и стрпљење за упорно унапређење и корекцију цртежа или слике. Детаљи су занемарени, зато експлозивност доминира.

Импулсивност је та која подстиче његову машту, па тако подстакнут ствара различите форме необичних облика. Импулсиван тип може бити топао, а такође и хладан и рационалан. Импулсивни тип поседује ликовну динамику кроз снагу ликовног потеза. Такође, има изражену емоционалну, креативну, вољну и конативну страну личности.

Слика бр. 17: „Животиње“,
фломастер, други разред, осам година

Извор: ЈУ Основна школа „Вук Караџић“ Рођевић

Слика бр. 18: „Животиње“, темпера,
други разред, осам година

1.2.5. Просторни и декоративни тип

Просторни тип детета је развио активну перцепцију са циљем да се уоче промене у простору око њих. Основно средство изражавања овог ликовног типа је простор. Он га анализира и има способност објективног представљања простора, са јасном намером реалистичног приказа објеката у њему. Разуме просторно растојање и однос објеката у просторним плановима. Овај тип детета увек настоји да координира елементе приказане у односу на њихов пласман: далеко – близу, велики - мали, тамни - осветљени, интензивних боја - пригушених боја. Често су ови ликовни типови деце произашли из тродимензионалног израза, а посебно су мотивисани када треба

обликовати или моделовати (скулптуре од глине, папира, металне фолије, картона, папирних маски).

За разлику од просторног типа, основно средство за изражавање декоративног типа детета је површина и детаљ. Обрасци су дводимензионални и занемарују просторни приказ. Његове идеје немају приказ илузија простора са великим и малим облицима, нити приказ илузија простора преклапањем облика. Перцепција се фокусира на анализу површине у окружењу, која је основа за разумевање и креирање композиције декоративним облицима. Овај тип детета је усмерен на декоративни израз, тако да се кроз његова дела обично прожимају украси. Линије се користе као контуре за цртање дводимензионалног обрасца. Цртеж је прецизан, аналитичан, и смислено одређен у односу на целину.

Слика бр. 19: „Хаљина“, фломастери, други разред, осам година

Извор: ЈУ Основна школа „Вук Караџић“ Рођевић ПО Брањево

Слика бр. 20: „Моје место“, мека оловка, други разред, осам година

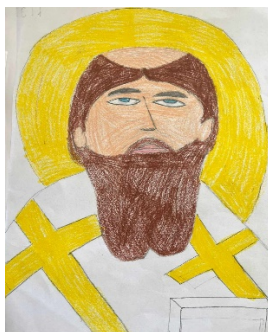
2. Остали ликовни типови деце

На основу свих претходних карактеристика које су истакнуте, разликујемо још неколико уметничких типова деце. Ту спадају:

1. Индивидуални ликовни тип
2. Пасивни ликовни тип
3. Лирски ликовни тип
4. Индивидуално-креативно-мотивисан ликовни тип
5. Педантни ликовни тип
6. Ликовно-контролисан ликовни тип

2.1. Индивидуални ликовни тип

Индивидуалан тип ученика је заокупљен унутрашњим проблемима, сигуран, самопоуздан, спреман да експериментише, слободан, аналитичан и радикалан. Код њега је истакнута свестрана ликовна активност кроз ликовну саморадњу и виши систем менталног ангажовања. Он ликовни став испитује кроз поступност и систематичност. Кроз његова ликовна дела осећа се повезаност ликовне активности и систематичности. Чулне и мисаоне активности ликовне креативности исказане су кроз дететова ликовна осећања, самосталност ликовних процеса и његова основна својства индивидуалности.

Слика бр. 21: „Свети Сава“, оловка у боји, други разред, осам година
Извор: ЈУ Основна школа „Вук Караџић“ Рођевић

2.2. Пасивни ликовни тип ученика

Пасивном типу ученика недостаје мотивација, те долази до спорог одабирања мотива за своје радове, који често резултирају полузавршеним ликовним радовима. Пасивни ликовни тип је стереотипан, јер нема ликовну смелост да креира нешто ново. Кроз ликовне теме остварује фолклорно-ликовне пасторале. Његову ликовну културу класификујемо као ликовно виђени свет или као традиционалне ликовне навике.

Слика бр. 22: „Природа“, фломастер, други разред, осам година
Извор: ЈУ Основна школа „Вук Караџић“ Рођевић

2.3. Лирски типови ученика

Лирски тип детета пажљиво обрађује сваки детаљ. Главни елементи израза детета овог типа су линије и боје. Оне су лагане, лепршаве и оплемењене. Дете које припада овом типу занемарује објективност предмета, њихове визуелне елементе, док изражава лирска осећања и осликава догађаје кроз сумаглицу. У сликама лирског типа недостаје наративност, нема строго наглашене фабуле, а наглашена су нежно пастелно поетична осећања и блага светлост од низа светлосних ефеката кроз лирске мотиве.

Честа ликовна осећања код овог типа детета су и елегична ликовна осећања. Лирски тип можемо поделити на лирско-конструктивни и лирско- апстрактни тип детета.

Слика бр. 23: „Папагај“, оловка у боји, други разред, осам година
Извор: ЈУ Основна школа „Вук Караџић“ Рођевић

2.4. Педантни тип ученика

Педантни тип детета ствара уметност као извештај ред мисли (педантан ред ликовних мисли). Ликовно-визуелни утисак је да је овај ликовни тип осећајан и да у себи носи сразмерну јасноћу. Управо су форма и јасноћа ликовних мисли педантног ликовног типа прецизни ликовни облици, тј. препознатљиве ликовне вредности. Овом ликовном типу детета од велике важности је ликовни начин изражавања кроз прецизност, односно педантност у остваривању уметничког задатка.

Слика бр.24: „Дечја права“, оловка у боји, други разред, осам година
Извор: ЈУ Основна школа „Вук Караџић“ Рођевић ПО Брањево

2.5. Индивидуално-креативно-мотивисан тип ученика

Овај тип ученика носи у себи висок степен ликовно-визуелне индивидуалности, као и линеарне флуидности. Он је снажан и самосталан ликовни тип који припада свом времену, али и наговештава једно будуће ликовно време, ликовно сутра. Ученици који припадају овом ликовном типу су изузетно рационални и мисаоно осетљиви, и они су ликовни визионари.

Индивидуализацијом, овакав тип ученика постаје човек за сва времена и свих времена. Кроз ликовну културу овај тип негује самопоуздање и отклања у себи негативне набоје.

Слика бр. 25: „Моја машта“, оловка у боји, други разред, осам година
Извор: ЈУ Основна школа „Вук Караџић“ Рођевић

ЗАКЉУЧАК

Познавање односа између когнитивне улоге с једне стране, и индивидуалног приступа ликовном изражавању с друге стране, код сваког детета посебно или код групе деце у разреду веома је значајно квалитетно планирање и извођење ликовних активности у школи. Познавање ликовне типологије дечијег ликовног изражавања и свесност о томе када се те типологије појављују и у ком облику, значајан су део ликовних компетенција и способности наставника. Потребно је и нагласити да ликовна типологија сврставања деце не може бити основа за вредновање у ликовном васпитању и образовању. Анализирање и сврставање деце у типове не значи да је неко дете боље, а неко лошије, него да сваком детету треба прилазити индивидуално, и у њему развијати посебност и различитост ликовног сензибилитета који му је дарован.

Ликовна типологија говори о томе да код деце постоје различите стратегије приступа ликовном изражавању. Неко дете може бити споро, друго брзо; једно педантно, друго површно; нека деца просто уживају у изражавању своје замисли бојама, друга линијама, или обликом. Једни ће замишљати, сањарити, представљати своје фантастичне светове, а други ће веродостојно и реалистично представљати свет који их окружује. Поштовање и подстицање индивидуалних карактеристика, и сензибилитета нужно је за правилно и квалитетно развијање ликовног израза деце школског узраста.

Литература

- [1] Кокс, М., (2000): *Дечији цртежи*. Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
 - [2] Дивљан, С., (2004): *Методика наставе ликовне културе и типови ученика*, Учитељски факултет у Јагодини
 - [3] Дивљан, С., (2009): *Методика наставе ликовне културе*. Графид д.о.о, Бања Лука.
 - [4] Филиповић, С., (2016): *Методика ликовног васпитања и образовања*, Факултет ликовних уметности у Београду.
 - [5] Арсенијевић, М., (2017): *Методика наставе ликовне културе*, Педагошки факултет у Јагодини.
 - [6] Рауник, К. М., (2018): *Методика на ликовно боспитание*, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ .Скопје.
- Е-извори:
- [7] Е-извор: <https://hrcak.srce.hr/file/19442>
 - [8] Е-извор: <https://zir.nsk.hr/>
 - [9] Е-извор: <https://hrcak.srce.hr/file/236323>

Artistic Types of School-Aged Children

Summary: *Children go through various phases in the development of their artistic expression, and art therapy in schools significantly impacts their creative development. Throughout different phases, children refine their artistic expression, and creativity aids in the development of memory, attention, and concentration. Although there are different artistic types among children, it is essential to respect their individual characteristics. Through artistic activities, children can express their feelings and problems in an artistic manner, which helps them better understand themselves and the world around them. This interaction between art and emotional development can make a significant contribution to creating a positive environment and strengthening emotional intelligence. Teachers should understand the individual developmental pathways of children and respect their different approaches to artistic expression.*

Keywords: *creativity, children's artistic types, art education, phases of artistic development*

